

Boek beoordelingen

Renkema, Jan (2004). *Introduction to discourse studies*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins. ISBN 9027232210 (Pb). Prijs € 36,- (363 pp.)

Deze inleiding in de studie van *discourse* is een bewerkte versie van Renkema 1993. Het is een bijna encyclopedisch boek, met veel beknopte instructieve karakteriseringen van theoretische invalshoeken, onderzoeksgebieden en onderzoek dat daar exemplarisch voor is, met zo'n 300 becomingentarieerde literatuurverwijzingen en steeds per hoofdstuk zowel begripsvragen als oefeningen (waarin een bepaald aspect van de stof vaak verder uitgediept wordt). Na het inleidende hoofdstuk, zijn er 4 delen die samen 14 hoofdstukken beslaan. Deel I schetst het theoretische kader, deel II levert het analytisch-theoretisch instrumentarium, deel III bespreekt 'bijzondere' communicatiemodi en in deel IV wordt een drietal andere onderzoeksgebieden en invalshoeken besproken.

Deel 1, algemeen kader. Het algemeen kader bestaat vooral uit een typering van Bühler's Organon model (taaltekens hebben 3 functies: symptoom, symbool en signaal), Shannon & Weaver's zender / ontvanger model (plus verstandige nuanceringen daarvan natuurlijk) en Halliday's systeem-functionele semiotische benadering (inhoudelijke, interpersoonlijke en tekststructurele betekenissen gerelateerd aan context- en gebruiksdimensies). Dat lijkt nogal taxonomisch allemaal,

maar met name het Organon model en in iets mindere mate Halliday's noties komen regelmatig terug om theorieën te plaatsen en samenhang te geven aan een grote verscheidenheid van invalshoeken. Het theoretische kader wordt verder aangevuld met de basics van de taalhandelingstheorie (illocutie), Grice's coöperativiteitsprincipe en Brown & Levinson's beleefdheidstheorie.

Deel 2, het theoretische instrumentarium. Dit deel zet de taxonomische aanpak eerst nog even door wanneer daar een aantal classificaties van discourse functies, types en genres worden gegeven (onder andere Jakobson, Steger en Swales). Het onderscheid gesproken / geschreven wordt benadrukt, terwijl er ook aandacht is voor multimodaliteit en voor communicatie in digitale media. In de 4 andere hoofdstukken van dit deel wordt een drietal klassieke benaderingen van tekststructuren behandeld (Van Dijk's propositionele analyse in combinatie met het idee van macro- en superstructuren, Halliday & Hasan's beschrijving van cohesie en coherentie en – beknopter – Mann & Thompson's *Rhetorical Structure Theory*), en naast tekstwetenschappelijke theorie over perspectief en informatiestructurering, komen ook linguïstisch-pragmatische grondslagen met betrekking tot deixis, presupposities en inferenties aan bod. Het laatste hoofdstuk van dit deel gaat over stijl en is vooral conceptueel verhelderend.

Deel 3, bijzondere communicatiemodi. De vlag dekt hier slechts gedeeltelijk de lading.

De eerste twee hoofdstukken gaan over gespreksanalyse en over tekstkwaliteit; de andere twee daarentegen over narratieven en over argumentatie. Het hoofdstuk over gespreksanalyse geeft een summier inleiding op beurtwisseling, sequenties en *discourse markers*. Het feit dat dit soort onderzoek in dit deel wordt behandeld, is typerend voor Renkema's toch primaire gerichtheid op en bekendheid met theorie over geschreven teksten. Dit is overigens ook een van de zwakste, niet erg overtuigende hoofdstukken. Het hoofdstuk over tekstbegrip en tekstverbetering bespreekt zulke issues als het meten van leesbaarheid en tekstbegrip, en het doen van pretests of het geven van tekstverbeteringsadviezen. Het hoofdstuk over narratieven begint met de klassieke verteltheorie (Propp en Labov), en springt dan via psycholinguïstische modellen voor verhaalgenerering naar een meer bedrijfskundig-antropologische benadering van de functies van verhalen in organisaties (Linde). Het hoofdstuk over argumentatie begint bij Toulmin, en gaat dan via de meer dialogische benadering van Van Eemeren & Grootendorst naar de sociaal-psychologische en ook meer experimentele benadering van Petty & Cacioppo (de perifere en de centrale route).

Deel 4, speciale aandachtsgebieden. Ook dit deel is weer heel breed. Het begint met een hoofdstuk over *discourse en cognitie* dat vooral over de meer psycholinguïstische modellering van discourseproductie en -verwerking gaat, met name ten aanzien van schrijfprocessen. Er is een paragraaf over schemata, frames, scripts en scenario's waarin vooral Bartlett's notie *schema* uitvoerig toegelicht wordt; en een over Kintsch' connectivistische modellering van de verwerking van propositionele relaties. Het hoofdstuk sluit af met een paragraaf over het gebruik van metaforen in discourse. Het voorlaatste hoofdstuk gaat over *discourse in instituties*, en daarin komen onderwerpen als politiek en

juridisch taalgebruik, interactie in de rechtszaal, formuleren, nieuwsmedia (met name de schriftelijke vormen) en de gezondheidszorg (arts / patiënt, gesprekstherapie) noodzakelijkerwijs beknopt en nogal eklektisch aan de orde. In het laatste hoofdstuk *discourse and culture* omlijsten Sapir-Whorf aan het begin en Hofstede en Scollon & Scollon aan het eind een aantal paragrafen over *Critical Discourse Analysis* (Van Dijk, Wodak, Fairclough), over met name racisme en gender. Met name onderzoek waarin de analyses op dit gebied meer systematisch lijken te worden, wordt met instemming besproken.

Ik vind Renkema's boek indrukwekkend, vooral wat betreft het spectrum van benaderingen en onderwerpen, en het inzicht dat daarmee gegeven wordt in de ontwikkelingen, resultaten en problemen van een relatief jong vakgebied. De tekst is meermaals op het randje van wat vanuit een didactisch perspectief nog voldoende informatief en instructief is, maar ik denk dat dat het gevolg is van het compromis dat je moet sluiten wanneer je het zo breed aanpakt. Er zijn de laatste jaren meer boeken verschenen die als inleiding op het gebied van de discourse analyse gebruikt kunnen worden. Ze laten een aantal alternatieven zien ten aanzien van de manier waarop inleidend academisch onderwijs op dit gebied vormgegeven kan worden. Aan de ene kant heb je zo'n brede overzichtstekst als het boek van Renkema, en aan de andere kant van het scala heb je een breed handboek zoals dat van Schiffrin e.a. (2001). In het laatste geval zou je voor een inleidend college moeten volstaan met een selectie van een aantal artikelen, maar zo'n collectie heeft als voordeel dat de deeltakken diepgaander kunnen zijn. Daartussen zitten teksten die meer uitgesproken vanuit een bepaalde invalshoek opgezet zijn, zoals Johnstone (2002), of Georgakopoulou & Goutsos (1999), of waarin de praktijk van het leren analyseren en het uitvoeren van discourse-analytisch onderzoek

meer aandacht krijgt (zoals Martin & Rose (2003), of Wood & Kroger (2000)). Die tussenvormen beloven dat studenten echt leren analyseren – ook al is dat steeds maar op één bepaalde manier –, maar hebben het nadeel van een beperkt uitzicht. Renkema's boek biedt dat uitzicht wel.

Het is natuurlijk altijd gemakkelijk om een boek te kritiseren om wat het allemaal niet is of niet heeft. Er is altijd veel meer niet dan wel. Ik zal hier dan ook niet een lijst met voorbeelden van onderzoeksrichtingen geven die niet door Renkema besproken zijn (samenvattend: met name meer sociologisch onderzoek van gesproken taalgebruik in interactie komt er verhoudingsgewijs bekaaid van af). Maar op een meer algemeen programmatisch niveau wil ik toch nog wel een opmerking maken. Renkema vult de notie *discourse* vooral op een traditioneel vanuit de taalwetenschap gedefinieerde wijze in: als een set van uitingen die betekenisvol zijn. Het wordt pas *discourse* als er meer dan één zin is. Ik geef de voorkeur aan een afbakening waarin iedere vorm van authentiek taalgebruik die in wat voor context en situatie dan ook als een communicatieve handeling werkt, als *discourse* gezien wordt. Renkema's boek definieert *discourse studies* als onderzoek naar de relatie tussen *vorm en functie* in verbale communicatie. Het gevolg daarvan is een visie op taalgebruik die sterk hangt aan het idee van de afzonderlijke zin of de propositie als beginpunt van de analyse. Die conceptualisering maakt het mogelijk om de vorm / functie-relaties te reïficeren, en de rol van context en situatie als een toegevoegde, niet-constitutieve factor te behandelen. Het onvermijdelijk gesitueerde karakter van *discourse* en het primair zijn van het handelingsniveau van taalgebruik ten opzichte van het symboolkarakter van taal- en tekstvormen zijn niet tot systematisch uitgangspunt gemaakt. Dat is jammer. Maar afgezien daarvan, Renkema

(2004) zal zeker als naslagwerk in mijn handbibliotheek blijven staan.

Harrie Mazeland

Literatuur

Georgakopoulou, A. & Goutsos, D. (1999). *Discourse Analysis: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Johnstone, B. (2002). *Discourse analysis*. Oxford: Blackwell.

Martin, J. R. & Rose, D. (2003). *Working with discourse: meaning beyond the clause*. Sydney: Continuum.

Schiffrin, D., Tannen, D. & Hamilton, H. (Eds.) (2001). *The handbook of discourse analysis*. Oxford: Blackwell.

Wood, L. A. & Kroger, R. O. (2000). *Doing discourse analysis: Methods for studying action in talk and text*. London: Sage.

Karreman, Joyce (2004). *Use and effect of declarative information in user instructions*. Dissertatie. Universiteit Twente. Amsterdam: Rodopi.

Promotoren: prof. dr. M.F. Steehouder; prof. dr. P.J.M.C. Schellens.

Procedurele en declaratieve informatie

De kern van een instructietekst wordt gevormd door procedures: al dan niet genummerde stappenlijsten die de gebruiker vertellen wat te doen. Deze informatiesoort is tamelijk helder te omschrijven, zowel in inhoudelijk als in syntactisch opzicht. Inhoudelijk gaat het om concrete actiebeschrijvingen, syntactisch is de standaardvorm voor procedures de imperatief van een actiewerkwoord, aangevuld met een specificatie van het object waar de handeling betrekking op heeft of een nadere specificatie van de handeling zelf. Ter illustratie volgt hier een voorbeeld uit een gebruiksaanwijzing voor een Honeywell luchtbevochtiger: